

Marko Terseglav

**Folkloristična terminologija, njena zgodovina
in strokovna produktivnost**

V lanskoletni - dvajseti številki zbornika *Traditiones* je Marija Stanonik objavila tehten prispevek Terminološke vzporednice slovenski folklori. Avtorica v študiji vzame pod drobnogled pojme kot so narodno blago, ljudsko, tradicijsko in ustno slovstvo ter njihovo uporabo v slovenskih strokovnih besedilih.¹ Sam zelo cenim avtoričina razmišljanja in iskanja ter se zavedam njenega prispevka k slovenski folkloristični misli. Zgodi pa se, da se ne morem vedno strinjati z vsako njeno besedo in stavkom, zato sem se tokrat znašel v vlogi oponenta oz. polemika. M. S. me namreč precej neupravičeno dolži hudih stvari, zato odgovarjam polemično in brez rokavic, čeprav mi proti polemiki govori kar nekaj izkušenj in dejstev: ne vem dobro, kdo bo tole dopisovanje bral in komu je sploh namenjeno ter dvomim v smisel pogovarjanja po revijah, saj bi se to dalo opraviti že kar na našem Inštitutu.

Proti polemiki sem tudi zato, ker se lahko zgodi, da bi bile moje pripombe k posameznim delom študija M.S. razumljene kot negacija celotnega njenega dela, saj v polemikah rado prihaja do nezaželenega razumevanja besed.

Z drugimi folkloristi vred smo že predelali terminološko zgodovino, ki jo avtorica šele odpira in jo radikalno problematizira. M.S. se v preteklosti ni udeleževala teh debat, zato ponovno odpira vprašanja, ki so že »zaprta«. Poleg tega pa ne vidim smisla v odkrivanju (pred)zgodovinskih nedoslednosti, saj je to za stroko samo neproduktivno. Najbolj pa me moti, da se moram z delovno in inštitutsko kolegico dopisovati le zato, ker se M.S. ni nikoli pogovarjala s svojimi kolegi o perečih strokovnih vprašanjih »v živo«, ampak komunicira s širšo strokovno publiko samó pisno. Torej ji moram tudi sam odgovarjati pisno.

M.S. prodaja za čisto zlato stvari, ki to niso ali jih sploh ne pozna. Če bi se izognil odgovoru, bi nastal vtis, da so vse ugotovitve M.S. točne.

1 Vsi neoštevilčeni citati v besedilu so iz dela Marije Stanonikove *Terminološke vzporednice slovstveni folklori*, *Traditiones* 20, 1991, 79-94. Hkrati ne ponavljam stalno avtoričinega imena in priimka, ampak pišem le kratice M. S., za kar se avtorici opravičujem.

Najmočnejši argument za odgovor pa je ta, da me avtorica na nekaj mestih citira in to tako »zvito«, da me z lahkoto obtoži površnosti, ohlapnosti in povzročanja strokovne škode. Ne morem se sprijazniti, da drugačno mišljenje proglasi M.S. kar za škodo in površnost. Mojega mišljenja se M.S. loteva s konstrukti in polresnicami, ki jih spretno zavije v citate, z njimi pa ustvarja umetno meglo, s katero se trudi narediti vtis, da je v slovenski folkloristični terminologiji narobe vse in da ves ta nered pospravlja šele M.S. Na tako sprevrženo logiko odgovarjam.

Z M.S. misliva drug o drugem precej podobno, vsaj kar se tiče najinih definicij in ohlapnosti v zvezi z njimi. M.S. pravi, da prihaja pri Terseglavu skrben bralec v zadrego, kaj avtor pravzaprav misli, kaj z nekim terminom označuje itd. Nekaj podobnega sem se spraševal tudi sam, ko sem bral članek M.S., saj na vseh mestih avtorica ni tako natančna, kot zahteva od drugih. Pri terminu ljudsko oz. folklorno slovstvo skače enkrat iz samostalniškega na pridevniški del sintagme in obratno, zato ni vedno jasno, na kaj se M.S. na določenih straneh huduje. Ker pa se iz celote vidi, da M.S. ni všeč niti samostalniški niti pridevniški del dosedanega in utrjenega termina ljudsko slovstvo, se moramo ustaviti ob obeh.

Najprej o samostalnikih književnost in pesništvo. M.S. piše: »Enako domača sta oba termina Janku Kosu, ki je eden redkih, da problematizira njuno vsebino, in to s sociološkega vidika. A kljub temu je pod njegovim uredništvom Marko Terseglav pripravil za Literarni leksikon geslo Ljudsko pesništvo.« Malo naprej pa beremo: »Pri Terseglavu pa prihaja skrben bralec v zadrego, kaj mu zveza ljudska književnost pravzaprav pomeni. Isto kot ljudsko pesništvo? Toda le-to v širšem ali ožjem smislu? Glede na koncept celotnega gesla bi pričakovali pač to drugo, toda pisanje marsikje ni profilirano. Za primer: »... Zaprta poetika ljudske književnosti oz. pesništva (!sic!) pa ne pomeni, da gre za primitivnejši ustvarjalni nagib, saj ... itd. ... Ko je ljudsko pesništvo sprejelo kako Goethejevo ali Prešernovo pesem za svojo, je v kontekstu ljudske poetike postala zares ljudska ...«

Koliko nepotrebnih vprašanj, koliko »skrbi« in podtikanj o čisto jasnih stvareh. Jasnih vsaj meni. Na tem mestu in s tem citatom, si je M.S. mojo površnost kratko in malo izmislila, saj v besedilu, ki ga citira, tudi za skrbnega bralca ni možnosti za take špekulacije, kot jih navaja M.S. Če je Terseglav kljub Kosovemu problematiziranju terminov izdal pod njegovim uredništvom knjižico z naslovom Ljudsko pesništvo, je to zelo jasna in razumljiva reč, ki je ne razume edinole M.S. Najbrž ni nikoli prebrala Ocvirkovih zamisli in utemeljitve Literarnega leksikona, sicer bi vedela, kateri literarno-zgodovinski termini v leksikon sodijo. Iz dosedanjih izdaj je razvidno, da se nek splošni termin lahko deli na »manjši« pojem, ki ga samostojno obdela posebna študija. Ne obstaja le termin književnost, ampak se deli na podpoglavja, kot so npr. verz, roman itd. Tako je tudi s t.i. slovstveno folkloro, ki jo literarni leksikon obravnava po segmentih, ki so zaključene celote. Jaz sem pač pisal o ljudskem pesništvu, saj se s tem ukvarjam. M.S. bo lahko pisala o folklorni prozi kot o delu slovstvene folklore, lahko pa piše o celoti, če ji je tako bolj všeč in za kar ima vsekakor dovolj znanja, predvsem veliko več kot mi navadni smrtniki.

M.S. pa živi še v predzgodovini literarne terminologije, ko so raziskovalci res še uporabljali oz. enačili pojma književnost in pesništvo. Vendar je to stvar zgodovine. Pri meni je jasno napisano in vidno, da obravnavam del celote, to je pesništvo. Pesništva torej ne enačim površno s terminom književnost, kar mi hoče nespretno podtakniti M.S. Prav tako je nekritično godrnjanje in dlakocepstvo, ko se M.S. sprašuje, ali mislim na pesništvo v ožjem ali širšem pomenu. To se točno vidi iz sobesedila. Leksikon se ukvarja pač s pesništvom in o tem govorim. Prav tako sem jasno zapisal, da ima ljudsko pesništvo kot del književnosti zakonitosti, ki niso lastne samo njemu, ampak nekatere veljajo za ljudsko besedno ustvarjalnost v celoti. In kadar govorim o

teh splošnih zakonitostih ljudske besedne umetnosti v celoti, ki pa hkrati veljajo za pesništvo v ožjem pomenu besede, upravičeno zapišem stavek: »Zaprta poetika ljudske književnosti *oziroma* pesništva pa ne pomeni ...« Beseda *oziroma* M.S. tako po nepotrebnem razburi, da kar sika (!sic!), namesto da bi natančno prebrala stavek in sploh celo študijo. Tudi sama dobro ve, da je npr. zaprta poetika *splošna* značilnost, ki velja za ljudsko slovstvo v celoti, kakor za njen del, za pesništvo. Lahko bi edinole uporabil kakšen drug veznik, a je besedica *oziroma* postavljena dokaj logično, posebej še, ker nisem nikjer tako nejasen, da bi M.S. smela delati tako lahkotne in zgrešene zaključke. Tega se zaveda tudi M.S., ker jo čevelj žuli drugje. Vso svojo jezo strese avtorica, ko zapiše: »Gre res tudi tu za tisto **megalomanskost in enostranskost**, ki od vsega sistema slovstvene folklorije vidi le njene péte oblike?« Ob tem vprašanju sem ostal brez besed, saj ne morem dojeti, da avtorica neko nujno folkloristično specializacijo oz. vejo (pesništvo) razglasi kar za enostranskost in megalomanskost. Sem pač megaloman, če M.S. misli, da je moja stroka in pisanje o njej megalomanstvo. Je potem avtoričino ukvarjanje s povedkami tudi enostranskost? M.S. se tu docela spreneveda. Zdi se mi vsaj malce naivno, če ne že zlobno govoriti o megalomanstvu in enostranskosti, če sem v študiji o ljudskem *pesništvu* pisal o ljudskih pesmih. Čeprav sem »od vsega sistema slovstvene folklorije« obdelal pač svoj del, pač ne ignoriram celote. Priznam, da take sprevržene logike ne razumem in je tudi nočem, saj v tem primeru pri M.S. ne gre za resno znanstveno zadrego, ampak za neko nerazumljivo travmo, ki jo mora rešiti avtorica sama pri sebi. Ali pa naj gre vprašati otroke v vrtec, zakaj nekdo v študiji o pesništvu piše o pesmih. Potem ji takih vprašanj ne bo treba zastavljati v znanstveni reviji. Če pa jo bo še naprej mučilo dejstvo, da je v Literarnem leksikonu obdelano samo ljudsko pesništvo, ji priporočam, naj opusti neproduktivno terminološko predzgodovino in naj napiše študijo o slovstveni folkloriji, ali pa o njenem proznem delu. Vsi ji bomo hvaležni in ji ne bomo očitali megalomanstva. Če pa bo kritičarka le jadikovala nad površnostjo pretekle terminologije, bodo še naprej ostale »protežirane« le péte pesmi.

Žal je treba napisati še nekaj pojasnil o »protežiranem« pesništvu. M.S. piše: »Prav nenavadno je, kako *protežirana* je v slovenski civilizacijski in kulturni zavesti ta oblika slovstvene folklorije (pesništvo, op. M.T.). Prav tako je slovenska slovstvena folkloristika ob opredeljevanju ljudskega **enostransko** daleč največ pozornosti posvečala pesmi tako praktično kot teoretično.« Le kaj je pri tem nenavadno? Nenavadno je lahko le to, da M.S. kot literarna zgodovinarica tega fenomena ne razume oz. da jo moti. Čeprav dvomim, da M.S. tega ne bi vedela, je zaradi njenega javnega sprenevedanja treba zapisati tole:

Slovinci smo se v svoji kulturni zgodovini (M.S. jo gotovo pozna) utemeljevali prvenstveno s pesništvom (umetnim in ljudskim). Vsaj nekdanje v slovenski zavesti bila poezija glavni steber književnosti in kulture sploh. Poezija je bila neke vrste obsesija ali pa ljubezen. Ta vsesplošni »ljubezenski« odnos se je nujno izrazil tudi v literarni zgodovini in po njej še v folkloristiki. Nekdanje je bil pri nas interes za poezijo večji kot za prozo, kar je osnovna ugotovitev M.S. Danes pa se že čuti obrat, saj zanimanje za poezijo upada. To dejstvo bi lahko izkoristili folkloristi »prozaisti« in ponudili bralcem in strokovnjakom raje gradivo, kot pa da se ukvarjajo s črkarskimi pravdami. Za protežiranje svojega gradiva imata danes obe strani enake možnosti kljub »nerazumljivi« slovenski pesniški zavesti.

Sicer pa tudi zavest o ljudskem pesništvu ni bila nič na boljšem kot zavest o proznih oblikah. Tako je še danes. Kljub navdušenim zbiralcem »pesmic« je v 19. st. moral priti tujec Emil Korytko, da smo dobili zbirko ljudskih pesmi. Domačina (Vraza) smo že takrat anatomizirali (morda zato, ker je »protežiral« pesmi?). Dosti bolje je ni odnesel niti Štrekelj, da o vseh pogromih proti ljudski pesmi od Trubarja naprej niti ne

govorimo. To je zgodovina. Zdaj pa so možnosti za vse enake, vsi se srečujemo z enakim (ne)razumevanjem slovstvene folklore.

Konkretni vzroki za »protežiranje« ljudskega pesništva so:

1. Pri »protežiranju« so zbiralcem in preučevalcem v veliki meri pomagali etnografi (ne etnologi), ki so ob zapisovanju in preučevanju šeg naleteli na ljudske pesmi, saj so te bolj kot proza v ožjem pomenu sestavni del kulturnega, prazničnega in še posebej vsakdanjega življenja nekega naroda.

2. Tekstologe (za pesmi gre) izdatno podpirajo še etnomuzikologi, ker je ljudska pesem pač péta, pa naj bo to M.S. všeč ali ne. To pa pomeni, da se še ena stroka načrtno ukvarja s pesemskim gradivom (teoretično in praktično), zato je logično tudi več razprav in več zbirk in antologij.

3. Prav pri ljudskem pesništvu je »protežiranje« prisotno zato, ker je dokazano,² da so etnomuzikološke raziskave pesmi natančnejše od vseh etnoloških raziskav, kadar hočemo določiti prepletanje in ločevanje različnih kultur, ali če želimo določiti starost nekega pojava, pri čemer nam tekstologija (tako pesemska kot prozna) vedno ne zadostuje.³

4. Raziskovalci ljudskega pesništva pa imamo znanstveni adut za »protežiranje« svojega gradiva še v tem, ker pesemska ustvarjalnost (v nasprotju z mišljenjem M.S.) zajema najširši krog »aktivnih udeležencev in je zato najbogatejša po številu proizvodov.«⁴ Če je nekaj najštevilčnejše, se je potem še možno jezno spraševati, zakaj so ti proizvodi (pesmi) »protežirani« oz. količinsko močnejše obravnavani. Ali se lahko po vseh teh navedenih dejstvih, ki so jasna tudi laiku, sodelavci istega inštituta še obmetavamo z žaljivkami o megalomanstvu in enostranskosti? Tu je M.S. iz znanstvene zdrsnila na čustveno raven, ki ni čisto razumljiva.

Na močno spolzkem terenu pa se M.S. znajde še nekajkrat, npr. ko iz opisov zgodovinskega stanja zdrsne v nergaško špekulativnost in zapiše: »Že Milko Matičetov je rabil sintagmo ljudska književnost. Težko se je znebiti vtisa, da gre za nedomišljen prevod srbohrvaške narodne književnosti, saj je termin umeščen v pisanje o pojavu po Jugoslaviji. Za podoben primer gre pri Terseglavu, ko posreduje misel: »Vuk ni le prvi sistematični zbiralec pri nas, ampak je bil tudi začetnik ... teoretičnih raziskav srbohrvaške ljudske književnosti.« »Podobne »zarote« Stanonikova obtoži še Marjanco Ftičar. Take špekulacije me pri tako skrbni bralki čudijo; ko bi M.S. skrbno prebrala Literarni leksikon, bi takoj videla, da sintagme ljudska književnost nisem rabil zaradi lebdenja Vukovega duha nad mano oz. zaradi bližine srbohrvaške problematike. To si je M.S. preprosto izmislila za »čohanje ušes«, saj celo sama citira moj stavek, iz katerega je razvidno, da sintagmo ljudska književnost uporabljam še na drugih mestih in ne samo v zvezi z Vukom. Je mogoče, da je skrbna kritičarka spregledala celo citate, ki si jih je sama izbrala? Če temu ni tako, potem skupaj z njo lahko zapišem, da gre za »neprecizno, ohlapno izražanje, ki se ne zaveda škode zaradi svojega ravnanja.« Take kontradiktornosti bo avtorica morala urediti sama. Znebiti se bo morala tudi vtisa (čeprav sama pravi, da težko), da je zveza ljudska književnost »nedomišljen prevod srbohrvaške narodne književnosti«. Ne pove pa nam, zakaj je književnost (v povezavi s prilastkom ljudski) nedomišljena beseda. Konec koncev sta tako slovstvo kot književnost »kontradikcija«, ko ju povezujemo npr. s prilastkom

2 Valens Vodušek, Oevropski etnomuzikologiji. V: Metodika etnološkega raziskovanja I. Knjižnica Glasnika SED 1980, 4, 34-56.

3 O tem sem na konkretnem primeru Medžimurja in Prekmurja pisal v članku oz. diskusiji z naslovom Lokalno - regionalno - nacionalno. Glasnik SED 1991, 3-4, 131-134.

4 V. Vodušek, navedeno delo.

ustno, zato ne vem, zakaj ne bi smel uporabljati sintagme ljudska književnost, ko se hočem izogniti stalnemu ponavljanju ali ljudskega slovstva ali ljudske literature.

Včasih sem bil res tako »površen« (a ne v Literarnem leksikonu), da sem se ponavljanju sintagme izognil z uporabo tujke, npr. literatura za književnost. To je M.S. takoj opazila in iz članka, napisanega pred leti, citira mojo »nedoslednost« in pravi: »Na drugem mestu Terseglav mimogrede navrže tudi ljudsko literaturo, ki jo zaveztveno uvaja v svoji Besedni umetnosti Silva Trdina.« Če sta dvojnici književnost-literatura (pa magari ljudska) za M.S. neprecizno izražanje, potem ji ni pomoči. Silva Trdina pravi, da izraz književnost »nadomeščamo s tujko literatura«. To počnejo tudi drugi skrbni slavisti, a M.S. še ni vsem navila ušes. Skrbnemu bralcu v pojasnilo in M.S. v zagovor je treba reči, da kritičarke ne žuli toliko beseda literatura kot pa njena zveza s prilastkom ljudska. A o tem nočem razlagati in dajati odgovora v stilu »jedna jedelj pomaranča«. Zdi se mi popolnoma neprimerno in poniževalno, ko kolegica stalno preverja moje znanje, ali sploh ločim slovstvo od književnosti oz. literature. Če me ima za takega nevedneža, naj me ima. Bo lahko vsaj mirno zaspala v zavesti, da ve več od drugih in da se bolj kot drugi zaveda, kaj dela. Vendar se bo tudi neprizadetemu bralcu zdela smešna učiteljska drža M.S., ki stalno preverja znanje svojih kolegov, ali vedo, kaj je kaj in ali so nekaj mislili v ožjem ali širšem pomenu in bo hitro napisala javno grajo za »neprofilirano pisanje«. »Bog ž njo«, bi rekel Cankar, od katerega sem si izposodil lik učiteljice.

Seveda pa je vsa stvar v prvi vrsti smešna in kot tako jo je treba vzeti, saj nisem edini površnež v kritiki M.S. Delam družbo zelo imenitnim ohlapnežem kot so Štrekelj, Grafenauer, Novak, Merhar, Matičetov, Kos, Pogačnik, Bernik, Paternu, Slodnjak, Kmecl itd. Imenitna družba. Vsem je bolj ali manj izprašila hlače naša kritičarka, zakaj bi se torej pritoževal. Po »rangu« bi se lahko prištel le v družbo Bojana Kavčiča (ki je pozitiven junak Stanonikove študije), a se ne morem in ne želim, ker je bil B.K. le trenutni etnološki sopotnik, čeprav luciden in razmišljujoč. A v prave etnološko-folkloristične probleme (tudi v terminologijo) se ni nikoli znanstveno poglabljajal, niti ni poznal celotne problematike.

Treba je pogledati še levi del sintagme - prilastek ljudski, ob katerem M.S. postane slabo. O njem je bilo že toliko izrečenega in napisanega, da ne mislim ponavljati. Pojasniti moram le, zakaj sem uporabil ta prilastek v Literarnem leksikonu in zakaj ga nasplošno uporabljam, čeprav se sam spogledujem s sintagmo ustno slovstvo.

1. Z urednikom Jankom Kosom sva pred in med nastajanjem Leksikona dolgo in skrbno premlevala prilastek ljudski (Pesništvo nama ni bilo nikoli problematično tako kot M.S.). Večkrat sva se ustavila prav ob naslovu, saj sva se zavedala, da z njim utrjujeva ali potrjujeva nek »razvpit« literarno-zgodovinski in etnološki pojem. Upoštevala sva vse dotedanje ugovore proti prilastku (tudi ugovore M.S.). Bila pa sva objektivna, zato sva tehtala še argumente za prilastek ljudski. Na koncu so prevladala izročila, ki se jim ni dalo izogniti. Kakorkoli se je že prilastek v zgodovini uporabljal na Slovenskem v različnih, tujih sopomenkah (Volks-, populares, narodni), je seštevek vendarle pokazal, da je slovenski ekvivalent ljudski ustrezen prevod in je zato tudi najpogostejši, čeprav se v neznanstvenem pisanju in govorjenju še sedaj pogosteje uporablja beseda naroden, ki pa je srbohrvatizem. Res je prilastek ljudski dobil domovinsko pravico šele po vojni, a to v strokovnih besedilih, kar je bilo tudi odločujoče. Splošno uporabljeni mednarodni besedi Folk oz. folkloren sva se odrekla, ker bi bilo nesmiselno zamenjavati domačo in uporabljano besedo ljudski s tujko, kljub njeni razširjenosti, a zaradi tega prav tako zlorabljenosti. Zlorabljen je tudi beseda ljudsko (i), kar pa se ne da rešiti z enako zlorabljenostjo tujke. Trdnost in enopomenskost tujke (folkloren) je le navidezna, saj je široka svetovna raba te angleške skovanke omogočila njeno pomensko polivalentnost. S sorodnico iz tujine je nemogoče rešiti

domači problem, saj je »teta iz Anglije« iz istega gnezda in ima isti (čeprav potujčeni) priimek.

Zasnova in narava Literarnega leksikona je taka, da ta vključuje še morebitne dodatne termine, vzporednice, sinonimne izraze, pogostejša poimenovanja za isto stvar, predmet. Sam sem se zavedal pomembnosti tega uvodnega - terminološkega dela, zato sem precej na široko obdelal različna poimenovanja iste stvari. Upošteval sem široko pahljačo zgodovinskega razumevanja in pojmovanja ljudskega, ustnega, folklornega, tradicijskega, primitivnega itd. slovstva oz. (spet *oziroma*) pesništva. Hotel sem predstaviti še slovenska prizadevanja za rabo prilastka folkloren (slovstvena folklor, folklorna pesem itd.), a teh v tem času ni bilo in jih ni še danes, razen prizadevanj M.S. Toda takrat tudi M.S. še ni imela toliko člankov na to temo, zato sem jo prosil, naj mi vsaj ustno utemelji in razloži svojo terminološko varianto (folkloren), da bi bil Literarni leksikon popolnejši in objektivnejši. Seveda sem ostal praznih rok, ker se M.S. o teh rečeh ne pogovarja in ker ne zaupa ustnim dogovorom. Zato je njeno videnje in razumevanje prilastka folkloren le kratko omenjeno. Skliceval sem se lahko le na njen članek v Glasniku, kjer pa avtorica še ni odgovorila na vprašanje, zakaj so izrazi folklorno slovstvo, folklorna pesem, folklorna povedka itd. boljši in bolj utemeljeni od prilastka ljudski, oz. zakaj bi bili Antony, Daisy in Valentine primernejši od našega Tončka, Marjetice in Tinčka. Tega odgovora nimamo niti danes.

2. Poleg slovenske tradicije, ki se nagiba k prilastku ljudski, zanj govorijo še mednarodne izkušnje. Že v Literarnem leksikonu sem zapisal, da ob pregledu pogostnosti prilastkov sploh ni takega nereda, kot ga vidi M.S. Znanstveniki po vsem svetu uporabljajo namreč le ta dva naziva - ljudski in ustni, pač v svojih jezikih. Nemci Volks-, Anglo-Amerikanci folk, Francozi populaire, Italijani popolare, Čehi in Slovaki lidová oz. ludova, Rusi narodnaja, Hrvati, Srbi, Makedonci, Bolgari pa naroden, narodna itd. V strokovnem pisanju je dokajšen red, ki se mu pridružujemo tudi Slovenci z našo besedo ljudski. Res se vedno bolj uporablja po svetu in pri nas tudi prilastek ustno, ki po frekventnosti vedno bolj lovi prilastek ljudski. Vendar pa vsi znanstveniki, tudi tisti, ki uporabljajo še kakšen prilastek, dobro vejo, kakšno slovstvo oz. kakšna književnost je mišljena z enim ali z drugim prilastkom. Sam uvrščam vsak dodaten predlog za levi del sintagme kot iskanje znanstvenikov za čimboljše poimenovanje in se ne bojim, da bi zaradi tega nastal nered. Zato nimam nič proti terminu folkloren, ki ga uvaja M.S., »preganjam« le njegovo nezadostno utemeljitev v našem prostoru.

Dvajsetletno raziskovanje na tem področju me je privedlo k spoznanju, da terminološkega reda (kakršnega si želi M.S.) nikoli ne bo, četudi bi od danes naprej veljal mednarodni dogovor oz. standard, objavljen v evropskem in našem uradnem listu. Donkijhotstvo M.S. je v tem, da dela red tam, kjer ga ni bilo in ga ne bo. Poleg tega pa je zgodovinski razvoj stroke uspel v tem neredu izoblikovati določen in nujno potrebni red. Folkloristi iz bivše Jugoslavije smo se na kongresu v Rožajih (spet) načelno dogovorili, da se v terminologiji vrnemo na začetek, k Herderju in njegovemu prilastku volks- oz. ljudski, oz. narodni. K Herderju smo se vrnili zaradi spoznanja, da je njegov prilastek postal in ostal evropski in svetovni standard, ne glede na to, kako je pojem ljudski razumel sam Herder (če ga je) in vsi za njim. Kljub vsem dogovorom bo najbrž še velikokrat kršen tudi »rožajski sporazum«, saj bodo nekateri raziskovalci ostali pri svojih pojmih in jih uporabljali v svojih delih. Temu se, kljub drugačnim željam, ne da izogniti. M.S. bo najbrž še naprej z vso odgovornostjo uporabljala prilastek folkloren, čeprav bo v slovenski strokovni srenji najbrž edina govorila o folklorni pesmi, pravljici, povedki itd. Njeni kolegi bomo takšno odločitev vsaj tolerirali, a se ji ne bomo pridružili. Vemo namreč, kaj M.S. s prilastkom folkloren

označuje, zato nas bo predvsem zanimala vsebina njenega pisanja, ne pa terminološki »novum«, ki ga iz različnih razlogov ne moremo sprejeti.

Rad bi se še enkrat dotaknil nekaj splošnih, a pomembnih stvari, ki jih odpira M.S. Kljub vsemu pozitivnemu, kar prinaša njena študija, pa osebno menim, da gre za odpiranje že odprtih vrat. Bogato znanje M.S., ki bi ga potrebovali na drugih folklorističnih področjih, se izteka v neproduktivno objokovanje terminološke zgodovine in njenih zmot. Znanost namreč ni le nenehno iskanje lastnih temeljev, saj se tovrstna panika lahko sprevrže v stopicanje na mestu. Znanost pomeni tudi razumeti obstoječe stanje in ga v smiselni obliki vključiti v raziskave. Znanost lahko napreduje le, če se ne vrača stalno in brez potrebe k svoji (pred)zgodovini. Kje bi ostala npr. kemija, če bi kemiki še danes dvigali prah zaradi popolnoma neustreznega termina, kar kemija je. Kemija je danes v atomski dobi, izraz za znanost pa je še vedno iz istega veka (črna zemlja).

Vsakokratno generacijsko samospraševanje o bistvu predmeta je nujnost, stalno nategovanje terminologije pa je neproduktivno oz. kar tragično; tako za zamudnika, ki odpira odprta vrata, kot za stroko samo.

Žal moramo ugotoviti, da je kljub vsej prizadevnosti in lucidnosti M.S. vendarle v zamudi, saj so se prav na zgodovinski podlagi utemeljile nekatere terminološke strukture, ki jih uporabljamo danes. Reš pa je, da vsa premišljevanja o terminološki problematiki niso zapisana. Dodati pa je treba, da smo se slovenski, jugoslovanski in evropski folkloristi stalno ukvarjali s terminologijo. V okviru jugoslovanskih folkloristov smo imeli celo t.i. terminološko sekcijo, v kateri smo govorili in razpravljali v nedogled prav o problemih, ki jih sedaj odpira M.S. Slovenski etnomuzikologi smo vrsto let sodelovali še na vsakoletnih posvetovanjih o pesemskem gradivu in računalniški obdelavi v Avstriji, kjer smo skupaj z avstrijskimi, nemškimi, češkimi, romunskimi in hrvaškimi kolegi osvetljevali tudi osnovno terminološko problematiko. Enkrat se nam je zdel neki prilastek oz. termin dokončen, popoln in sprejemljiv za vse večne čase. Čez nekaj let pa se je izkazalo, da so večne rešitve le začasne. Nič kaj prijetno ni bilo tudi spoznanje, da je določen termin lahko obvezen le v skupini, ki se zanj dogovori, vsi ostali pa bodo delali po svoje. In da bi se izognili morebitnemu neredu, smo nujno spet pristali pri starem Herderju in njegovem pojmovanju.

Ko M.S. govori o terminološkem neredu, nehote in nevede podcenjuje vse folkloriste, ki so že zdavnaj pred njo prav tako skrbno premleli ves historiatni problema in so se iz njega tudi nekaj naučili. Ti znanstveniki so spoznali, da se »zunajsistemske« rešitve (zunaj okvira prilastka ljudski) vedno omejujejo na ožji krog raziskovalcev in povzročajo nov nered. Prilastek ljudski prav tako slabo kot M.S. prenaša tudi nemški raziskovalec H. Bausinger, vendar ga za zdaj še stalno uporablja, ker nima boljšega. Ali nismo do enakega dogovora prišli tudi slovenski etnologi in slavisti l. 1980 na posvetovanju v Ljubljani? Večina nas je bila proti prilastku ljudski, vendar smo se zedinili v tem, da ga bomo uporabljali vse dotlej, dokler ne dobimo boljšega. Žal ga še nismo dobili, čeprav je M.S. prepričana v nasprotno. M.S. s svojim predlogom (folklorni) za enkrat ostaja osamljena, čeprav ga precej agresivno ponuja. M.S. bo mogoče uspela takrat, ko si bo izbrila ekskluzivno mesto predavateljice folkloristike za etnologue. Takrat bodo morale pač vse generacije študentov sprejeti le njen termin (drugače bodo padli na izpitu) in termin folklorno slovstvo se bo hočeš-nočeš utrdil v širši uporabi. V dosedanjih spisih M.S. ne nastopa proti prilastku ljudski toliko z znanstvenimi argumenti kot s čustvenimi. Na nekem mestu avtorica namreč pravi, da je termin ljudski »posilil živ«, nesrečen leksem in pojem, ki so ga »nekaj generacijam študentov etnologije priskutili do konca, ne da bi za določene pojave, ki jih preučuje stroka, našli ustreznije nadomestilo.« M.S. zaradi svojega odklonilnega odnosa proti »priskutnemu« leksemu izgublja spomin. Noče se namreč spomniti, da so se prav

etnologi (Kremenšek) borili proti prilastku ljudski. In če etnologi kljub temu niso našli ustrežnejšega nadomestila, kot pravi M.S., je to zato, ker so po dogovoru iz leta 1980 začasno pristali na dejstvo, da ustreznega nadomestila še ni. Tudi dogovor izpred dvanajstih let je potrdil oz. sprejel neki red v folkloristični terminologiji, ki ga M.S. izpodbija. Ob tem pa me zanima tole: Kje je bila M.S. takrat, ko smo v slovenski, jugoslovanski in evropski folkloristični srenji pošteno iskali najboljše terminološke rešitve? M.S. je ostala doma z rdečim svinčnikom v roki, da si bo v Glasniku, Traditiones in v drugi strokovni literaturi podčrtala vse »ohlapnosti«, ki so nastajale ob iskanju in da bo delila »cveke« vsem, ki so iskali in si prizadevali za terminologijo. Zanima me, če so drugi strokovnjaki tudi M.S. tako nepošteno vlekli za ušesa, ko je enkrat pisala in govorila o ustnem, enkrat o polljudskem in sedaj o folklornem slovstvu? Ne! Njen očiten nered so sprejemali kot pošteno znanstveno iskanje in prizadevanje za enotno terminologijo. Ob tem M.S. zavestno ignorira dejstvo, da so folkloristi preverjali zgodovinski razvoj terminoloških vprašanj pred njo in da so se iz tega nekaj naučili. In odprli so vrata, ki jih sedaj neproduktivno odklepa avtorica v misli, da orje ledino. Svojih iskanj M.S. nikoli ni preverjala v živi konfrontaciji z drugače mislečimi. Kolegica ima to nesrečo, da svoja zgodovinska spoznanja konfrontira le z mojimi delnimi odgovori, saj sem le jaz ostal njen zvesti dopisovalec. M.S. je odmeve na historiat problema žal zamudila, ker ni sodelovala v pogovorih, zdaj pa se slovenskim folkloristom ne da še enkrat premlevati znanih zgodovinskih dejstev. Škoda, da je ni bilo, ko je strokovna javnost razčiščevala terminološke probleme v odličnih znanstvenih »duelih«, iz katerih bi se tudi ona lahko marsičesa naučila. Zakaj M.S. ni sodelovala v terminološki sekciji jugoslovanskih folkloristov, kjer bi spoznala, da so nekateri problemi, ki jih odpira, že rešeni oz. zapečateni? Zakaj si M.S. ne privoščiti preverjanja svojega termina na neki okrogli mizi v okviru SED? Še bolje bi bilo, da bi svoja odkritja predstavila širši evropski strokovni javnosti. Sam sem to delal in predstavljal vse »nedomišljene« termine. Od takrat veliko bolj ponižno in brez predsodkov uporabljam prilastek ljudski, ki je tudi evropsko verificiran. V to so me prepričali znanstveniki, ki v evropski folkloristiki nekaj pomenijo.

Vrniti pa se je treba še k nekaterim ugotovitvam M.S. Tokrat k prilastku naroden, k temu nesrečnemu panslavističnemu ostanku v našem jeziku. Avtorica zanj pravi: »A zdi se, da je prepoceni misel, da je pojem (naroden) dobil novo oblačilo (ljudski) zgolj zato, ker so mu prejšnje zavrgli samo zato, ker da je tuje. Izpisano gradivo za Slovar slovenskega knjižnega jezika kaže, da je v prvem obdobju socialistične Jugoslavije nastala povodenj poimenovanj z določilom ljudski.« M.S. torej meni, da sta folkloristika in etnologija sprejela termin ljudski pod kampanjskim političnim pritiskom ali vsaj vzdušjem. Avtorica kot dokaz navaja SSKJ, kar pa zame ni zadosten dokaz. Že davno pred socializmom smo imeli ljudske šole (pod Avstrijo in v stari Jugoslaviji) pa narodne oz. ljudske veselice itd. Socializem je mogoče samo pripomogel, da je folkloristika vpeljala slovenski ekvivalent za naroden in s tem uvedla tisti red, ki so ga že zdavnaj pred socializmom poskušali uvesti prav folkloristi. Če bi M.S. dobro prebrala moj Literarni leksikon, bi videla, da je Marolt že pred vojno (l. 1939) uporabljal pojem ljudska pesem (Slovenske prvine v kočevski ljudski pesmi). Res je, da Marolt hkrati uporablja še prilastka folkloren in naroden, kar pa zadeve ne spremeni. Leta 1943 (torej spet pred socializmom) piše etnomuzikolog R. Hrovatin o glasbenih prvinah slovenskih ljudskih pesmi. V splošni nestrokovni rabi je še danes frekventnejši termin naroden, na kar sem tudi opozoril v Literarnem leksikonu, toda v strokovnem pisanju je ljudski dobil svoje mesto že pred vojno, saj so se vsaj folkloristi opirali na Herderja in ne na politično razumljen prilastek iz socialističnega obdobja. Omenil sem že, da večina slovenskih terminoloških pogovorov sploh ni zapisanih in objavljenih. Ostajajo pa v spominu folkloristov. Zmaga Kumer se je vsa leta po vojni

udeleževala sestankov in kongresov strokovnjakov. Spominja se nereda v terminologiji (naroden, ljudski, folkloren, tradicionalen), ki ga navaja tudi M.S. s citatom iz M. Matičetovega. Vendar Kumrova odločno zanika, da bi bila kampanjska socialistična uporaba prilastka ljudski vzrok za udomačitev tega pojma v strokovnem pisanju. Sama in drugi kolegi pred njo, kot tudi etnologi, so enostavno slovenili Herderjev pojem *volks-*. Za M.S. so nekatere logične, a preproste rešitve »prepoceni«. Takega razmišljanja ji seveda ne morem prepričati, čeprav je zgrešeno. M.S. želi relativizirati dolgo in močno izročilo samo zato, ker ji je prilastek ljudski priskuten. Termin res ni simpatičen zaradi vseh mogočih konotacij, ki jih je dobil, a to ne more biti znanstveni vzrok za promocijo še bolj zlorabljenega termina folkloren, ki je zaradi slovenskega ekvivalenta v naši stroki zbledel v nekaterih zvezah. Povojna praksa je le potrdila tista terminološka iskanja, ki so se začela že pred njo. Navsezadnje je tudi postsocialistični »rožajski dogovor« potrdil Herderjev in splošno uporabljen termin ljudski, h kateremu smo se vrnili zaradi dvestoletnega izročila, ne pa zaradi socialistične kampanjskosti. M.S. se zaveda, da tega izročila ne more uničiti, zato poskuša z neznanstvenimi argumenti (priskutnost, posiliživ itd.) relativizirati nekaj, kar je, a avtorici ne ustreza. Tradicija ni nekaj nepremakljivega in se s pametnimi argumenti da poseči vanjo in jo spremeniti, a do sedaj prav tradicionalni prilastek ljudski ohranja red, ki si ga v strokovnem pisanju želi M.S. Ta red pa se spleča zagovarjati vsaj tako dolgo, dokler nas M.S. z znanstvenimi argumenti ne prepriča drugače. Zdaj tega niti ni poskušala, čeprav bi bilo modro in pravično, da se promocija kakšnega novega termina tudi utemelji in to ne le s sprehodom skozi terminološko predzgodovino in z obupavanjem nad njo. Zavedam se, da se besedi folklor, folkloren v nekaterih zvezah ne da izogniti. Bilo bi tudi neustrezno. Lahko pa ta angleški prilastek mirne duše zanemarimo tam, kjer imamo slovensko vzporednico oz. tam, kjer je sintagma s prilastkom ljudski nedvoumna in utečena. Še enkrat in zadnjič se je treba vrniti k besedilu M.S., kjer med drugim pravi: »S čim je le mogoče dopuščati in zagovarjati ohlapnost v terminologiji, ki pomeni humanističnim vedam to, kar zdravniku instrument, kmetu orodje. Če ta za posamezno delo ne rabi pravšnjega, hitro doživi posmeh v svojem okolju. Pravijo, da se ne zna pripraviti k delu. Še otroka kaj kmalu poučijo, da se mora držati enega, ko za zabavo jemlje v roke zdaj eno zdaj drugo, ker se prvega naveliča ali mu je drugo bolj všeč. Pa da bi bilo tu vseeno!?!«

Najbrž bo tudi današnje pisanje zaman. M.S. se ne da prepričati, da folkloristi mislimo sicer enako kot ona in da se zavedamo pomembnosti osnovnega orodja. Ločimo pa se, ker M.S. vztraja in vztraja, da je v slovenski folkloristični terminologiji nered in same ohlapnosti, večina pa nas meni, da imamo dokaj enotno osnovno orodje, ki ustvarja red. Imamo enako orodje, kot ga ima Evropa, zato se nam kot neumnemu kmetu najbrž nihče ne bo smejal, mogoče samo M.S. Če nadaljujem tole rustikalno primerjavo, bi rekel še, da bo moj gorenjski kmet šel vseeno na njivo, četudi bo imel nekoliko zastarelo orodje. Pri tem bo seveda malo preklel oblast in državo, hrano pa si bo vseeno pridelal. Kmet M.S. pa bo ostal lačen, saj sploh ne bo šel na njivo, ker nima pravega orodja. Njen kmet bi sicer šel, a M.S. ga ne bo pustila.

Naj se ustavim še ob pedagoški primeri, ki nam jo ponuja M.S. Oba z avtorico sva zrasla iz tradicije, kjer so otroke neprestano obremenjevali in posiljevali z ukazi, češ da se mora držati zgolj enega predmeta. Sodobna pedagogika ni zgolj po naključju tolerantnejša, ker dopušča možnost izbire, dopušča otroku prav to, kar mu M.S. prepoveduje. Otrok ima svobodo, da se odloča, zato pa mora imeti več predmetov, starši morajo biti nekoliko potrpežljivejši, ko vsako sekundo dete želi kaj drugega. Pedagogi namreč vedo, da se bo tudi »scrkljani« oz. razvajeni otrok čez čas sam odločil za eno stvar, vedo pa tudi, da mora narediti to brez pritiska paničnih staršev ali sitnih učiteljic.

Tele orodjarske primere bi rad zaključil z mislijo, da v folkloristiki ni treba menjati celote, kar je cilj M.S., ampak je menjava možna in zaželena v detajlih. To se pravi, da si bo za posamezne dele izdelal orodje vsak raziskovalec sam. In to tako orodje, ki mu bo najboljše služilo, ne pa, ki bo le estetsko.

Sam nisem didaktični pisec, kot je M.S., a danes se vendar ne morem vzdržati nasveta. Zato naj z njim končam svoj odgovor. M.S. piše: »Tako. Predzgodovina problema je za nami. Čas je za sistematizacijo vprašanj /slovstvene/ folklore. O tem pa drugič.«

Da, skrajni čas je za sistematizacijo **relevantnih** vprašanj. Toda tisti, ki se jih bo lotil, bo uspešen le, če bo uspel nekatere stvari pozabiti. Tu mislim predvsem na predzgodovino, ki je lahko huda ovira (kar se je že pokazalo) pri reševanju pomembnih vprašanj ljudskega slovstva.

P.S. Vsem tistim morebitnim bralcem, ki so spremljali tole polemiko, obljubljam, da se v terminološki vojni oglašam zadnjič, saj nikogar ne želim obremenjevati s pisanjem o splošnih znanih stvareh in s pojasnjevanjem že jasnih dejstev niti se ne bom več prepustil skušnjavi, da bi odgovarjal na podtikanja M.S.

Summary

On Folkloristic Terminology

In the last issue of *Traditiones* there is a paper by Marija Stanonik on Slovenian folkloristic terminology from the beginning to the present day. The author claims this terminology is very inconsistent and questionable. Quoting among others the book *Folk Poetry* by Marko Terseglav, she rebukes him for the superficial use of terms and regrets the fact that his book covers only folk poetry instead of folk literature as a whole.

In his answer Terseglav refutes such arguments. He first justifies his decision to write in *The Literary Lexicon* only about folk poetry: first, it is his professional field of interest, and second, *The Literary Lexicon* encompasses a wide range of subjects which are covered in independent studies. The editorial concept was to cover separately poetry, prose and drama, which is better than dealing with all genres in one study. Because of such a division, Marija Stanonik stresses Slovenian folklore favors poetry, a claim Terseglav disputes. In the central part of his paper Terseglav advocates traditional (historically grounded) folklore terminology - the use of the Slovenian attribute *ljudski* (folk), which has been grounded in European professional literature as a whole since Romanticism. The author feels the introduction of a »new«, foreign (English) terminology is somewhat unacceptable since we Slovenians have our equivalent, i.e. we have the attribute *ljudski* just as the Germans have their *volks-*.

The author concludes the controversy with the thought that is very counterproductive for Slovenian folklorists to re-open outmoded terminological problems and debates, especially since Slovenian folklorists have often, among ourselves and with foreign colleagues, dealt with this terminological confusion and have agreed to adopt a uniform terminology. Since Marija Stanonik was not present at those discussions, she unburies some problems that have already been solved and unwisely insists on postponing the publication of the material (stories, fables, fairy tales) until the problems have been »solved« according to her model. In Slovenian professional literature Marija Stanonik is for the time being isolated with her terminology.